

№: 2 / 2017

En ny fransk revolution?

Om behovet av en allians av progressiv borgerlighet och arbetarklass för att tämja globaliseringen och hejda extremhögern.

HALIL KARAVELI

Sammanfattning

- Arbetarväljarna kan komma att föra extremhögerens ledare till presidentposten i Frankrike. Att studera varför vänstern i land efter land mister greppet om arbetarklassen är relevant också ur ett svenskt perspektiv. Hur kan det komma sig att en större andel av den franska arbetarklassen röstar på Nationella Fronten än på vänsterpartier? Vad beror skilsmässan mellan folket och vänstern på?
- Den tidigare, flerfaldige franske socialistiske ministern Jean-Pierre Chevènement förklarar i en ny bok varför folket revolterar, och han pekar ut en väg ut ur den katastrof som nyliberalismen bäddat för.
- Huvudorsaken till dagens kris är att folken mist sitt självbestämmande, att finanskapitalet får härja fritt. Och lösningen är att återupprätta de ideal som en gång segrade med den franska revolutionen: folksuveräniteten och medborgarskapet. Den republikanska vänsterns ideal utgör en slumrande kraft, en potential som kan och måste mobiliseras på nytt för att tämja den nyliberala globaliseringen.
- Den avgörande frågan i dag är vilken väg den progressiva delen av borgerligheten kommer att välja, i Frankrike och på andra håll. Kommer den att hålla fast vid sin allians med finanskapitalet, eller kommer den i stället att söka sluta en ny pakt med arbetarklassen? Om inte den progressiva front som en gång i tiden enade liberaler och vänstern återuppväcks vinner extremhögern. Utan någon ny fransk revolution är det en seger för reaktionens krafter som står för dörren.

Om författaren

Halil Karaveli är forskare med inriktning på internationella frågor. Han är Frankrike- och Turkietkännare.

Katalys argument

Katalys argument är en serie korta analyser och argumentsamlingar i aktuella ämnen. Fokus är på ekonomi, välfärd, fördelning, arbetsliv och politik. Syftet är att ge snabba men välgrundade faktaunderlag för att du själva ska kunna ta ställning och argumentera.

Arbetare röstar på extremhögern

Frankrike väljer i vår en ny president efter sittande socialistiske presidenten François Hollande. Efter Brexit och Donald Trumps seger står Frankrike på tur att chocka världen. Det finns en klar risk att den franska extremhögern Nationella Frontens ledare Marine Le Pen blir president. Och det kan bli så att arbetarväljarnas val faller avgörandet, precis som i det amerikanska presidentvalet 2016. Frankrike är ytterligare ett i raden av länder i västvärlden där vänstern går kräftgång och där extremhögern växer. Nationella fronten är numera det största arbetarpartiet. Enligt en väljarundersökning från december 2016 åtnjuter Le Pen framför allt starkt stöd bland de mest utsatta grupperna, "prekariatet", i vilket 17 miljoner fransmän inräknas. I gruppen som uppger att de har svårt att klara sig på sin inkomst säger 44 procent, bland de arbetslösa 34 procent, och bland dem som uppger att de upplever en stor risk att de kommer att drabbas av arbetslöshet 37 procent att de ämnar rösta på Marine Le Pen i presidentvalet.

Att studera varför vänstern i land efter land mister greppet om arbetarklassen är relevant också ur ett svenskt perspektiv. Något som liknande är möjligen också på väg att inträffa i Sverige. Civilminister Ardalan Shekarabi påpekar (i en intervju i *Dagens Industri Week-end*, 2 december 2016) att "många av de slag vi har framför oss inför den kommande valrörelsen handlar om vart svensk arbetarklass tar vägen politiskt. Efter två årtionden då arbetarklassen inte ansetts relevant i det politiska spelet är det här en stor förändring."

Varför röstar arbetare med högern?

Hur kan det komma sig att en större andel av den franska arbetarklassen röstar på Nationella Fronten än på vänsterpartier? Vad beror skillnaden mellan folket och vänstern på? Det finns två vitt skilda förklaringar som framförs i den franska debatten. En tolkning är att "folket har svikit vänstern" och "blivit reaktionärt." Det hävdar till exempel filosofen Alain Finkielkraut som själv står till höger. Enligt den motsatta versionen är det istället vänstern själv som drivit fram denna utveckling genom att alliera sig allt tätare med den liberala borgerligheten och genom att underkasta sig finanskapitalismens diktat. Johan Söderberg, universitetslektor vid Göteborgs universitet, skriver att "nationalstaten utpekades som roten till allt ont, en uppfattning som i realiteten understödde nyliberalismens krav på avregleringar och marknadslösningar."

Precis som demokraterna i USA har de franska

socialisterna upphört att definiera sin position utifrån sociala klassfrågor, och har i stället blivit bärare av en liberal, kulturellt identitet, ett parti för *bobos*, bohemiska borgare, i stället för arbetare. Men man skall ha klart för sig att "vänster" i Frankrike historiskt sett inte bara varit liktydigt med att vara för arbetarklassen, utan att begreppet framför allt definierar en progressiv, borgerlig hållning. Det i sin tur beror på att vänstern är sprungen ur den borgerliga franska revolutionen.

Filosofen Jean-Claude Michéa, som kritiserar socialisterna från vänster, särskiljer socialismen – som uppfanns av och för arbetarna i början av 1800-talet och som tog avstånd från den krassa materialism och individualism som kapitalismen står för – från den republikanska, borgerliga vänstern som bygger på ett individualistiskt frihetstänkande. Det är i den meningen som socialistpartiet är vänster, medan det däremot inte är ett arbetarparti i till exempel svensk mening.

Från slutet av 1800-talet fram till nyligen stod vänster i Frankrike för en allians mellan arbetarsocialism och den progressiva delen av borgerligheten. Detta betecknades som republikansk vänster. Denna allians stod upp för tolerans, för liberala värden och utgjorde ett mäktigt antifascistiskt block. Däremot tog den sig aldrig an kapitalet, något som en vänsterkritiker som Michéa framhåller och beklagar. När man läser historien i detta ljus framstår de franska socialisternas anammande av identitetsliberalism, bejakande av europeisering och nyliberal globalisering som en logisk förlängning av en vänstertradition som alltid betonat individuell frigörelse på bekostnad av ett kollektivistiskt, antikapitalistiskt projekt.

Vänstern som övergav arbetarklassen

En del företrädare för denna vänster tar i dag öppet avstånd från arbetarklassen. 2011 lanserade den ledande socialistiska tankesmedjan Terra Nova ett nytt politiskt projekt för socialisterna: tankesmedjan uppmanade socialistpartiet att inte bry sig om att försöka vinna tillbaka de "oberörbara", den "lepeniserade", främlingsfientliga arbetarklassen och istället bygga en "regnbågskoalition" av progressiva minoriteter, de unga, de välutbildade, de mångkulturella, som bejaktar globalisering, öppenhet och förändring.

Franska vänsterintellektuella har ända sedan 1980-talet, då nyliberalismen segrade, predikat identitetspolitik som ersättning för vad man menat är ett föråldrat klasstänkande. Det har de dock långtifrån varit ensamma om. Den föreställning som genomsyrat

vänstertänkandet inte bara i Frankrike utan i resten av Europa och i USA de senaste decennierna är att kulturell identitet numera har ersatt klass som det som räknas i politiken. Det är en vanföreställning som fått förödande konsekvenser nu senast för demokraterna i USA, vilka begick misstaget att ignorera arbetarklassen och missnöjet bland arbetarväljarna.

2011 förutspådde den franska socialistiska tanke-smedjan Terra Nova att den demografiska trenden – precis som i USA sägs den "infödda" arbetarklassen i Frankrike vara på utdöende – utgör en garanti för ett säkrat makttinnehav för det parti som gör sig till företrädare för de nya samhällsklasser som bejaktar globaliseringen. Hillary Clintons nederlag har underminerat detta deterministiska tänkande. Identitetsliberalism har i stället visat sig vara ett katastrofrecept för vänstern. Den tidigare, flerfaldige franske socialistiske ministern Jean-Pierre Chevènement framhåller att Clintons nederlag också har implikationer för de franska socialisternas "regnbågsstrategi": "När folket revolterar räcker det inte med minoriteterna för att bygga en majoritet, som också varit den socialliberala tanke som länge inspirerat socialisterna i Frankrike", förklarade han. Chevènement har nyligen publicerat en bok som har ambitionen att peka ut en väg ut ur den katastrof som nyliberalismen bäddat för.

Vänstern och finanskapitalet

Jean-Pierre Chevènement var i tur och ordning socialistisk industri-, utbildnings-, försvars- och inrikesminister mellan åren 1981 och 2000. Hans nya bok, *Un défi de civilisation* (En civilisationsutmaning) utkom hösten 2016 och har fått ett mycket stort genomslag i franska medier. Den "civilisationsutmaning" som titeln hänvisar till är att återge politiken kommandot över finanskapitalet, att avsluta det nyliberala experiment som inleddes på 1980-talet. Chevènement är inte vem som helst: han satt i den socialistregering som kapitulerade för nyliberalismen 1983, men avgick i protest. I dag konstaterar han att det har gått precis så illa som han då varnade för.

Chevènements bok är allmängiltigt intressant därför att den behandlar teman – globaliseringen, finanskapitalets undergrävande av demokratin och behovet av social sammanhållning – som är högaktuella i en tid då extremhögern vinner terräng runt om i världen. Och om han har rätt, har Frankrike en historisk modell, en lösning att erbjuda, som kan inspirera den progressiva politiken också i ett land som Sverige.

Chevènement är en historisk politisk personlighet i den franska vänstern. Han spelade en central roll

under 1970-talet när grunden lades till vänstersegern i presidentvalet 1981. Vänstern bröt då högerens maktmonopol under den femte republiken (den regim som rått i Frankrike sedan 1958), och socialisten François Mitterrand blev president. Men 1983 övergavs vänsterambitionerna, bland annat planerna på förstatliganden, och stället för att försöka bygga socialismen i ett land, styrde Mitterrand kursen mot det marknadsliberala Europabygget: "Frankrike är vårt fosterland, men Europa är framtiden", förkunnade han. Det innebar att socialistpartiet anammade den marknadsliberalism som den europeiska inre marknaden förkroppsligar, och att Frankrike underordnade sig den överstatliga europeiska ekonomiska regim som har bland annat inflationsbekämpning som överordnat mål och som genom den gemensamma valutan fråntagit regeringarna möjligheten att föra en självständig ekonomisk politik. Detta skedde samtidigt som valutaregleringarna avskaffades, och Chevènement skriver att EU och dess avreglerade inre marknad fungerat som globaliseringens "trojanska häst."

Chevènement avgick ytterligare två gånger från socialistiska ministärer: som försvarsminister i protest mot att Frankrike anslöt sig till USA:s första Irakkrig 1991, och sedan som inrikesminister 2000 i protest mot en decentraliseringsreform. Chevènement gjorde ett misslyckat försök att bli president i valet 2002, men han har nu fått politisk upprättelse: han har utsetts av socialistregeringen att leda en stiftelse, "Fondation pour l'islam de France", som skall verka för bättre relationer mellan Frankrikes uppskattningsvis fem miljoner "muslimska" medborgare och resten av samhället. Chevènement inleder sin bok med att beskriva hur Frankrike chockats av de jihadistiska terrordåden, men förklarar att han avser att vidga perspektivet och visa att det inte är islam, eller ens dess avarter som är huvudproblemet för Frankrike, utan att det är globaliseringen som destabiliserat landet.

Extremhögern på frammarsch

Radikala understömmar i det franska samhället förebådar i värsta fall framtida konvulsioner. "Vi står på randen till inbördeskrig", förklarade den franska säkerhetspolisens chef Patrick Calvar förra året. "Extremismerna växer överallt. Ultrahögern bara väntar på en konfrontation. Och jag tror att den konfrontationen kommer att inträffa", förutspådde han när han talade inför den franska nationalförsamlingens försvarsutskott i maj 2016. En opinionsmätning som tidningen *Le Monde* redovisade efter terrormassakern i Nice 14 juli 2016 gav en fingervisning: I den händelse extremhö-

gergrupper skulle gripa till våld mot muslimer för att hämnas skulle visserligen en majoritet – 51 procent – fördöma det, men 39 procent skulle ha förståelse, utan att för den skull godkänna att man söker hämnd. Inte obetydliga 10 procent anser dock att det vore rätt att utkräva hämnd.

Chevènement skriver att han delar oron att jihadisterna skall lyckas provocera fram ett inbördeskrig i Frankrike. Men islam är för den skull inte något hot, understryker han. Han avvisar bestämt föreställningen om "civilisationernas kamp." Han pekar på att Frankrike liksom resten av Europa i mångt och mycket får känna av konsekvenserna av de destruktiva amerikanska Irakkrigen som skapat en grogrund för terrorism i Mellanöstern som sedan fått spridningseffekter. Men den stora fienden, det som det utgör en civilisationsutmaning att möta, är den nyliberala globaliseringen, som också destabiliserar länder i den muslimska världen. Det är den som har gjort Frankrike sårbart, menar han, genom att undergräva demokratin och genom den avindustrialisering som följt i spåren av finanskapitalets maktövertagande sedan 1980-talet.

Som inget annat land befinner sig Frankrike i tidens korsdrag. Jihadism och högerradikalisering löper där samman, samtidigt som demokratin blivit alltmer kringskuren av globala marknadskrafter och av ett internationaliserat finanskapital. Den jihadistiska terrorismen och det växande stödet för extremhögern är i själva verket båda ytterst konsekvenser av den demokratiska nationalstatens förvittring. Extremismen frodas eftersom globaliseringen har försvagat den sociala och den medborgarliga sammanhållningen.

Avindustrialisering och avreglering

Huvudorsaken till dagens kris är att folken mist sitt självbestämmande, att finanskapitalet får härja fritt. Och lösningen är att återupprätta de ideal som en gång segrade med den franska revolutionen, folksuveräniteten och medborgarskapet. Frankrike är en "politisk nation" slår Chevènement fast. Det är föreställningen att man som medborgare deltar i ett gemensamt projekt som varit det sammanållande kitet sedan revolutionen 1789, inte etnicitet, kultur och religion. Han beskriver hur kulturell, etnisk och religiös splittring tar vid när medborgargemenskapen inte underhålls. "Finns det längre någon plats i dagens värld för det gamla idealet om människors självstyrelse?", undrar Chevènement. Nej, har EU-ländernas ledare i praktiken svarat de senaste decennierna. Politikernas budskap överallt i västvärlden har varit att utrymmet för politiken minskat kraftigt när finanskapitalet

rör sig fritt över gränserna. Då eroderar demokratin, skriver Chevènement, eftersom det känns poänglöst för medborgarna att engagera sig i politiken, som sägs vara maktlös. Avpolitiseringen bäddar också för etnisk splittring av samhällen. Vidare pekar Chevènement på att det finns ett samband mellan avindustrialiseringen och integrationsmisslyckandet. Av de 6 miljoner franska industrijobben 1983 återstår i dag 3 miljoner. Massarbetslösheten – närmare 4 miljoner – har slagit hårt mot framför allt unga i de franska storstädernas invandrarförorter. På sina håll uppgår den till 40 procent.

Vänstern och integrationen

Under större delen av 1900-talet fungerade industriarbetet, facket och politisk aktivitet – framför allt i kommunistpartiet, som var det största i västvärlden – som inkörsportar in i samhället för de invandrade italienare, portugiser och östeuropéer som kom. Men när invandringen från Nordafrika tog fart – efter det att anhöriginvandringen släpptes fri 1976 – var Frankrikes industriella storhetstid, *les trentes glorieuses*, över. Vägarna till integration stängdes när fabriken och facket – och med kommunismens fall partiet – försvann. Integrationstomrummet har fyllts av organisationer som Muslimska brödrskapet. Och det existentiella tomrum som kommunismens fall och socialismens liberala metamorfos lämnat efter sig har fyllts av olika varianter av konservatism – salafism bland muslimerna i arbetarförorterna och etnisk nationalism bland "fransködd" arbetarklass.

Förklaringen till det franska integrationsmisslyckandet är dubbel, att industrin och nationen övergivits. "Frankrike har upphört att vara ett projekt", säger Chevènement. Den franska politiska eliten har trott på EU som projekt för att förverkliga nationella ambitioner, men, säger Chevènement, Europa med sina trettio olika nationer kan per definition inte vara något ramverk för integration. Den europeiska gränslösheten har tvärtom gjort Frankrike mer sårbart. EU-fördragen har "kodifierat nyliberalismens dogmer", vilket "har resulterat i ett djupgående avvisande av politiken", det vill säga av den politiska gemenskap som nationen utgör. Därmed, skriver han, ställs andra och tredje generationens "invandrare" i Frankrike i dag inför ett problem som tidigare invandrarströmmar inte behövde hantera: ett land som inte längre erbjuder något att integreras i. I stället för att framställa islam som ett problem, vore det betydligt mer övertygande att "föreslå våra medborgare som har en muslimsk tradition ett gemensamt projekt för att ta befälet över vårt kollektiva öde,

i korthet att rehabilitera idealet om självstyre”, skriver han. Det rätta svaret på utmaningen från jihadismen är att återupprätta medborgarskapet. Lösningen är att politiken åter tar ”kommandot”: ”Frankrike måste återfinna sin rörelsefrihet vad gäller såväl ekonomisk och monetär politik som när det gäller utrikespolitik. Det är endast så som den nationella känslan kan återuppväckas”, skriver Chevènement. Det är när politiken har företräde som nationen får en mening, argumenterar han.

Men definitionen av nationen som en medborgargemenskap ifrågasätts av många i dagens Frankrike. Inte bara av Nationella fronten, utan i lika hög grad av den katolska högertraditionen. Mot tron på medborgarnas gemenskap och demokratin står högerns kulturella och etniska vision av nationen. Högern tror i stället på att stärka nationen genom att betona kulturella traditioner. Statsvetaren Pierre-Jean Luizard säger till exempel att ”vara fransk kan inte reduceras till en anslutning till republikanska principer”. De konservativa vänder sig mot att betrakta nationen i uteslutande politiska termer. Det som Chevènement ser som en styrka ser konservativa tvärtom som en svaghet: de hävdar att den ”republikanska patriotismen” i själva verket gjort Frankrike till ett bräckligare bygge än de nationer som oblygt definierar sig själva i termer av kultur och religion. En sak är den republikanska vänstern och de konservativa och de högerextrema dock överens om: både till höger och vänster anser man att Frankrike inte längre vet vad det är. Enligt den republikanska vänstern är det för att essensen av det franska, den politiska nationen, lösts upp av globaliseringen. Enligt den katolska högern och extremhögern är det för att Frankrike gjort sig kulturellt urarva. Det är för att det kristna arvet skyfflats undan i namn av *laïcité*, sekularismen, som Frankrike befinner sig i en identitetskris, säger till exempel statsvetaren Luizard.

Hög arbetslöshet blir invandringen syndabock

Den ovan citerade konservative filosofen Finkelkraut är en av dem som inte delar optimismen om vad en gemenskap baserad på medborgarskapet och republikansk patriotism, kan åstadkomma. Den uppfattas som en ”trist summa utan själ” hävdar han. Finkelkraut förutspår att man kommer att försöka återskapa den nationella sammanhållningen i motsatsställning till ”den andre” i samhället. Finkelkraut förutser att majoriteten i sin hopplöshet över olösliga problem, ekonomisk kris, massiv avindustrialisering och kro-

nisk arbetslöshet, kommer att ge utlopp för sin ångest genom utse invandaren till syndabock. Han påminner om att det ligger nära till hands att hämnas på ”den andre” när man inte kan påverka saker.

Chevènement inser problemet. Han skriver att ”det är möjligt att republiken behöver en mystik för att inte tömmas på innehåll”, men han argumenterar att ”revolutionens essens” (friheten) just ”är metafysisk”. Den republikanska vänstern tenderar att idealisera den medborgargemenskap som den franska revolutionen förkroppsligade. Som framhållits driver Chevènement tesen att arvet efter revolutionen, idéerna om folkets suveränitet och medborgarskapet, är en slumrande kraft, en potential som kan och måste mobiliseras på nytt för att tämja den nyliberala globaliseringen, och att Frankrike i denna mening kan visa vägen för andra länder, precis som skedde efter 1789. Men globaliseringens vinnare och förlorare har knappast samma intressen, även om de delar medborgarskap.

Karl Marx framhöll hur införandet av allmän rösträtt i Frankrike efter 1848 års revolution avslöjade att den republikanska ”kulten av folket” byggde på en myt: det visade sig att folket inte utgjorde en sammanslutning av medborgare som delade samma intressen. ”I stället för deras (republikanernas) *imaginära* folk, avslöjade valen det *verkliga* folket, det vill säga representanterna för de olika klasser som utgör det”, observerade han. Medborgarnas gemenskap är någonting vi föreställer oss, precis som ”nationen”.

Chevènement är dock inte någon marxist. Han beklagar att man i Marx efterföljd allt som oftast beskriver den franska revolutionen i uteslutande sociala termer, som ett led i bourgeoisieens uppstigande, när den i själva verket mer än någonting annat var en ”konceptuell, och kanske även andlig, revolution som placerade den folkliga suveräniteten i främsta rummet”. Men han tillstår ändå att medborgerlig samling, tvärsöver klassgränserna, för det ”allmänna bästa” inte är naturgivet. ”Vi hänvisar varje dag till de republikanska värdena. Men det gäller också att omsätta dem i praktiken. Men de privilegierade sociala lagren är inte spontant redo att göra det”, påpekar han. Och eftersom ”de privilegierade sannolikt inte utan vidare kommer att göra avkall på sina privilegier” menar han att en nationell samlingsregering för det ”allmänna bästa” troligen blir nödvändig.

Det är ett sätt att resonera som för tankarna till Per Albin Hansson, och hur den socialdemokratiska landsfadern sökte samförstånd över partigränserna i en annan hotfull tid. I ett tal 1933 förklarade Per Albin att ”hur mycket som än skiljer partierna åt – ett förena dem, ett är gemensamt, och det är fosterlandet”. Han uttryckte

sig i tidstypiskt nationalistiska ordalag, men det han formulerade var den reformistiska socialdemokratins grundläggande trossats: klassamverkan istället för klasskamp. Arbetarhistorikern och den förre fackföreningsaktivisten Jacques Julliard framhåller att de sociala landsvinningarna i Frankrike från 1800-talet och framåt var resultatet av klassamverkan mellan den progressiva delen av bourgeoisien och arbetarklassen, även om den republikanska bourgeoisien vid två tillfällen – efter 1848 års revolution och Pariskommunen 1871 – vände sig mot och krossade arbetarna.

Men sedan 1980-talet har alltså den radikala bourgeoisien, som socialistpartiet företräder, ännu en gång vänt arbetarklassen ryggen. Den avgörande frågan i dag är vilken väg denna radikala borgerlighet kommer att välja. Kommer den att hålla fast vid sin allians med finanskapitalet, kommer den att fortsätta att försvara nyliberal, ekonomisk gränslöshet och att demokratin underordnas den europeiska teknokratin? Eller kommer den i stället att söka sluta en ny pakt med arbetarklassen? En sak förefaller dock klar: om inte den republikanska vänster som en gång i tiden förenade progressiv borgerlighet och arbetarklass återuppväcks är risken stor att arbetarklassen överges åt extremhögern.

En "renässans för medborgargemenskapen" som balanserar finanskapitalets makt och tämjer globaliseringen är det enda som kan rida spärr mot extremhögerens frammarsch. Men då måste, som Chevènement påpekar, de socialt privilegierade inse att "medborgarskapet kräver ett visst mått av självupppoffring." "Civilisationsutmaningen" i dag består i att blåsa nytt liv i den historiska, progressiva fronten av liberaler och arbetarklass. Utan någon ny fransk revolution är det i värsta fall en seger för reaktionens krafter som står för dörren.

Noter

Jean-Pierre Chevènement, *Un défi de civilisation*, Fayard, 2016
Alain Finkielkraut, *L'identité malheureuse*, Folio, Gallimard, 2015
Jacques Julliard, Jean-Claude Michéa, *La Gauche et le peuple*, Flammarion, 2014
Karl Marx, *Les Luttes de classes en France*, Folio, Gallimard, 2002

Katalys argument riktar sig till dig som är fackligt- eller politisk förtroendevald. Du är intresserad av samhällsfrågor men har inte tid att läsa tjocka utredningar. Har du tips på något som borde tas upp i vår argumentserie – är du välkommen att kontakta oss: info@katalys.org.